

In: Keletkutatás

1976/77

mp. 21-34.

Bp., 1977.

MARTONFI FERENC:

TIZENNÉGY HJANGGA
A koreai nyelvű költészet legrégebb fennmaradt darabjai

백제무왕

1.
Pekcse állam Mu királya: Mattung dala
/600 körül/

서동요

Szonhva hercegnő
Szívében titkos vonzalommal
Mattung urat átölelve
Messzi futott az éjszakában.

용천사
(승려)

2.
Jungcshon Mester: Üstökös
/579-632 között/

계성가

Keleti-tenger partja homálylik,
Gandharva muzsikál palotájában.
Japán katonák értek a parthoz,
Jeltüzeik égnék.

Három lovag kapaszkodott a hegyre gyönyörködve.
Hallván a Hold ezt, serényen lámpást gyűjtött.
Ösvényt seprő csillag láttán
"Üstökös!" - szóltak.

Ó! A Hold lebukott messzi.
Hol is, hol is az üstökös már?

3.
Ismeretlen szerző: Gyertek ...
/632-647 között/

풍요

Gyertek, gyertek, gyertek!
Gyertek, bajt látok!
Baj van, barátaim!
Erényt csiszolni gyertek!

(민요)

원왕성가

광덕(승려)

4.
Kvangdok felesége: Vonvangszeng
/661-681 között/

Hold, ki most
Nyugatra tartasz,
A Mérheterlen elé
Vidd szavaimat, szólván:

"A mély ígéretű Magasztosra feltekintve,
Két kezét összetéve imádkozik:
Vonvangszeng, vonvangszeng.
Van ilyen ember!" Mondd el Neki!

Ó! E testet ha elhagyom,
Mégfogan-e a negyvennyolc könyörgés?

모후랑가

5.
Tugogok: Csukcsi lovaghoz
/692-702 között/

투구 (회랑)

A múlt tavaszi búcsúztatva
Zokogás, bánat ...
Szépséget árasztó
Arcod már ráncok borítják.

Egy szempillantásra bárcsak,
Ha találkoznánk újra! ...
Uram! Akár üröm nőtte árokban is, lesz-e még éjjel,
Hol sóvárgó lelkem megpihenhet?

6.
Ismeretlen szerző /Szegény Öregember/:
Virágajándékozás veszélyes szikla csúcsáról
/703-737 között/

견우노인

Vörös szikla szélén
Mégkötött tehened ha nekem átengeded,
Engem ha nem szégyellsz,
A virágot letöröm, Néked felajánlom.

현라가

7.
Szincshung: A hűtlen barátához
/737/

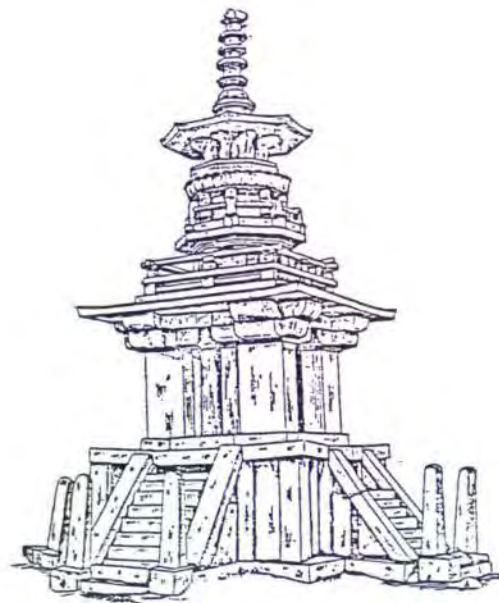
우연가

"Az erős cédrus,
Bár jön az ősz, nem fakul -
Hogyan is felednék?!" - mondogattad.
Amelyre felnéztem, arcod hogy megváltozott! ...

A Hold árnyát felfogó tó szétömlő hullámai
A parti homokot legyőzik.
Messzibe révedve kutatom alakod ...
A világ is mi hívságos!

시흥

(회랑)

Szillai pagoda

8.
Volmjong Mester: Virághintés
1760/

도살가

Virágot hintsünk szét ma, dalt zengjünk Hozzá!
Leszakított virágok!
Igaz szívünk parancsát szolgálva
Díszítsétek a Könyörületes trónját!

유명사
(승려)

9.
Volmjong mester: Halott nővéremhez
1742-765 között/

제비행가

Élet, halál
Itt válik szét, félek.
Azt se mondtad: "Elmegyek."
Szó nélkül mentél el?!

Mint őszi szélben erre-arra
Széthulló levelek:
Egy ágról születünk bár,
Hová tartunk? ki tudja?! ...

Ó! Buddha földjén találkozunk.
Én még tisztítom magam. Várjál!

충암사
(승려)

10.
Cshungdam Mester: Kilbo lovaghoz
1742-765 között/

찬기과랑가-

Felnézek:
Megjelent a Hold,
Messze kerget fehér felhőt.
Kék víztől folyó partján,

Uram, alakod megjelent.
A parti kavicsok közt,
Uram, szellemed kergetem.
Emléked megörzöm, nem felejtlek.

Ó! Te magasba nyúló fenyőág!
Faggyal dacoló Nemes!

취병
(부녀자)

Mint gombolyaggal játszó csecsemőt,
Tápláld a népet, így kormányozz.
E földet elhagyván hová is mennének?
Tudják majd: az ország biztonságos.

Ó! Király királyként, miniszter miniszterként, nép
népként -

S országodban béke lesz majd.

12.
Himjong: Vak fiú imája
-1742-765 között/

천수대비가

Térdre borultam,
Két tenyerem összetettem,
Ezerszemű Könyörületes,
Könyörgök Hozzá.

Ezer kezeddal ezer szemedből
Végy ki egyet, hagj nekem egyet!
Két szemem vak.
Csak egyet adj! Gyógyíts bajomból!

Ó! Ha megsegítesz,
Ha kigyógyítasz, gyökér lesz könyörületességed!

영재
(승려)

13.
Jongdzse: Banditákkal találkozási
1785-798 között/

우격가

Szívemet
Mikor még nem ismertem,
Messzire //...// kóboroltam.
Most rejtett úton járok.

A hitvány bűnös
Szörnyű réméhez újra visszatérjek?!
E fegyvernél nincs különb.
A szebbülő napokat üzzem el?!

Ó! Az én tisztaságom
Mégközelíthetetlen ház.

14.
Cshojong: Dal
1879/

처용가

A holdfényes fővárosban
Késő éjig mulatoztam.
Hazatérve - az ágyamban
Lábat láttam: négyet.

처용강
(화랑)

Kettő enyém.
Kettő kié?
Korábban enyém volt ...
Ellopták ... Mit tegyek?

Eligazító megjegyzések

1. A Szilla-kor /647-927/ történetéről

Korea ismert történelme a Három Állammal kezdődik: Kogurjo /i.e. 37- i.sz. 642/, Pekcse /i.e. 18 - i.sz. 645/, Szilla /i.e. 57 - i.sz. 646/. Végül Szilla Kína segítségével egyesíti az országot, s háromszázados uralmat teremt. A Szilla-kor /i.sz. 647-927/ a kínai T'ang-kor /618-907/ párhuzamos korszaka.

Az egyesítést követően Szilla szembe fordul Kinával, s egy évszázados háborusodás után viszonylagos függetlenséget ér el. A 7. és 8. századra jellemző a központi hatalom összetartó ereje. A 8. század végétől viszont már szaporodnak a parasztfelkelések.

A Szilla-kor állama kifejezett, teljes középkori feudálisztikus "keleti állam", amely voltaképpen kínai mintára épül fel. Az ország élén a király áll. Alacsony és magas rangú hivatalnokok kiépített hierarchiája valósítja meg az adminisztrációt. Fő feladatuk az adószedés végrehajtása és a közmunkák megszervezése. Az ország közigazgatásilag tartományokra és megyékre oszlik, "keleti városokkal" a központjaikban, ahol a kereskedők és iparosok is megtalálhatók. Az állami lét alapja természetesen a paraszti munka.

Korea körülbelül az időszámításunk kezdete óta került kapcsolatba a civilizációval: Kinával. Politikailag ez mindig több-kevesebb függőséget jelentett. Együttal Korea így kész magaskulturát kapott: kiművelt nyelvet és írást, a kínait, amelyen bármiről lehet írni; kapott irodalmat, művészetet és ideológiát: a konfucianizmust, valamint a 3-4. századtól Kinán keresztül megismert/ buddhizmust. /A taoizmus Koreában a buddhista gyakorlathoz tapad, és nem túl jelentős./

2. A koreai verselésről és költészetről

A koreaiak tömegesen jártak tanulni Kinába. A kínai nyelvű, kínai verselésű /többnyire rimes, kötött szótagszámu/ költészetet igen régóta magas szinten művelték. S persze átvették a nagymultu kínai költészet terheit is: a szokásoktól kötött témaválasztásokat, a műveltségéből következő modoroságokat.

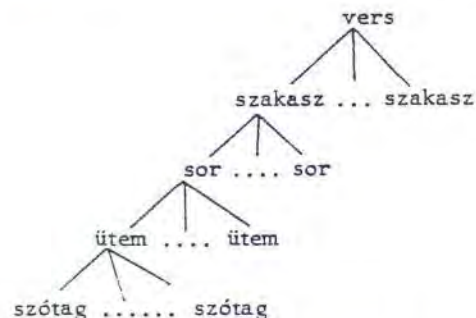
Elt viszont egy másik költészet is Koreában: koreai nyelvű, koreai metrikájú verselés /rimtelen, hangsúlyos-ütemes/. Szóban terjedő, alig leírható /mert nincs számára megfelelő írás/, énekelt, erőteljes, egészséges, friss hangú költészet ez. Nemcsak az írástudatlan parasztek körében volt elterjedt és népszerű, de buddhista szerzetesek és /főként magas rangú/ hivatalnokok /sőt, maga az uralkodó/ is nagy kedvvel művelték. Csak a 15. század közepe óta, a koreai nyelv lejegyzésére alkalmas koreai betűírás létrehozása adott valódi lehetőséget ennek a költészetnek nagyobb mennyiségű rögzítésére. Ekkortól számos, századokkal korábban keletkezett dalt jegyeztek le, gyűjteményeket állítottak össze kortási versekkel vegyest.

Mit tudunk erről a költészetről?

Történetiróktól tanultuk meg, hogy a /gyakran hangszer kísérte/ dalokat nemcsak szórakozásként adták elő és hallgatták. Gyakran mágikus erőt tulajdonítottak a verseknek. Néhány verset kínai formába fordítva is feljegyeztek, s még több verscimet hagytak ránk.

A koreai verstechnika a kezdetektől napjainkig nem változott lényegesen, s kisebb-nagyobb módosításokkal, tulajdonképpen csak egyetlen formája létezett. Megjegyezhető, hogy a 20. századi Európától átvett szabadverseknek is jó "előkészítése" volt ez a költészet.

E hangsúlyos-ütemes verselés felépítése a következő: kötetlen szótag-számu ütemek /2-5 szótag, esetleg 1, ill. 5-nél több szótag/ kötetlen ütem-számu /2-4 ütem, esetleg 1 ütem, ill. 4-nél több ütem/ sorokba rendeződnek. A sorok száma változó, később műfajonként, versformákként változóan többé-kevésbé meghatározott. Az itt bemutatott hjanggák 4, 4+4+2 és esetleg 4+4 sorosak. A sorok szakaszokat alkotnak. A szakaszokból épül fel a vers. /Természetesen vannak egyszakaszosak is./

Megemlítendő még, hogy a sorokon belül általában fellelhető egy erős cezura, amely a sorokat két fő részre osztja /s ezek aztán tovább-bomolhatnak két, esetleg három ütemre/.

A koreai verselésre soha nem jellemző a szigorú szótagszámlálás. Az ütemek, sorok kialakítását a beszéd természetes szintaktikai és fonológiai rendje határozza meg. Az ütemek nyelvi alapja a /ragozott/ szó, a soroké bármely szintaktikai szerkezet /beleértve a mondatot is/, a szakaszoké a mondat vagy textológiaiilag szorosan kapcsolódó mondatok. A koreai költészetre nem jellemzők a mérték kényszerítette kinos nyelvi megoldások, görcsös mondat szerkezetek, fonológiai csavarintások. A természetes beszéd folyamaként lüktetnek a versek. Hogy a hétköznapi nyelv lüktetésénél szabályosabb, élénkebb, dallamosabb, többnyire dinamikusabb a vers, az mindenekelőtt egyszerű szintaktikai szerkezetek alkalmazásának, a világos tagolásnak a következménye. /Az intonáció, a beszéddallam, rüdvalevően a szintaktikai szerkezetekből származtatható./ Az ilyen nem szigorú verselési szabályoknak a következménye, hogy a forma természetesen alkalmazkodik a költői tartalomhoz, s így kettőjük természetes egységet alkot. Vanak versformák / a hjanggák is, ugy tünik, ilyenek/, melyekben ütem- és sorhosszuságok olyan erosen változhatnak egy versen belül is, hogy bennünk inkább szabadversek élményét váltják ki.

E rendkívül rugalmas verselés teszi lehetővé, hogy a költői mondanivaló szabadon bontakozzék ki. A koreai verseket olvasva ez lehet egyik fő

forrása annak, hogy frissnek, erősnek, indulattal teltnék érezzük őket. Végső soron a költészet teszi a verseket versekké. Költészet híján /ilyenre is akad példa/ a versnek szánt darabok inkább nem-versekké válnak, mint rossz versekké. /Kötöttebb, szabályozottabb formákban könnyebb rossz verseket írni/.

Meg lehet jegyezni a koreai verselésről, hogy soha nem rimes. Ennek oka a grammatikában, azaz a szintaxisban és fonológiában együtt keresendő. Ugyanis a sorok nyelvi alpjául szolgáló mondatok kötelezően igékre végződnek, egy, de inkább több raggal ellátva; az igék /és ragjaik/, meg a főnevek /és ragjaik/ fonológiai szerkezete jelentősen különbözik /minőségileg is, s még inkább statisztikusan/ stb. Ha ez nem így lenne, a bőségesen gyakorolt kínai rimes verselés biztosan életre keltette volna a rimes koreai verselést - legalább próbálkozásképpen. /A koreaival gyakorlatilag azonos szerkezetű japánban ugyanez a helyzet: nem alakulhatott ki rimes verselés, jóllehet Japánban is jelen volt a kínai rim példája./

Hogy szemantikailag mi teszi verssé, költészté a koreai verset, ezt univerzálékkal valószínűleg megválaszolhatnánk - ha a költészet általános szemantikája kellően kidolgozott lenne. Így csak a versolvasók /bár különböző, mégis sokban/ közös ráérzésére, intuícijára hivatkozhatok. Most talán csak a szemantikai kihagyásokat, a szemantikailag szaggyátott szövegezés emelném ki.

A kínai és koreai verselés nyelvileg determináltan gyökeresen különböző technikája lehet alapvető ok, hogy a koreai költészet meglehetősen független a /koreaiak által is nagy mennyiségben művelt/ kínai költésztől. A kínai verselést nem lehetett koreaiába fordítani, de még a költészetet sem. Mintha a /tartalmilag is, stílusban is különböző/ kétféle verselés úgy tükröződne, vagy azt is magával vonná, hogy másféle költői viselkedés, másféle attitűd szükséges a kínai költészet művelésére, és más a koreaiára.

Ezt az attitűdbeli különbséget segíthette elő továbbá az is, hogy más a közege a kínai, és más a koreai költészetnek. Kínai vers írásához minde- nekélőtt kínaiul kell tudni, a nyelvet és a nehezen elsajátítható írást, meg a kínai költészetet magát is. Ez sok tanulást igényel, s csak vékony rétegnek adatik meg. Fontos még, hogy a kínai versek nemcsak leírhatók, de le is szokták írni őket, és írásban terjed elsősorban. A kínaival ellentétben koreaiul mindenki tud - hiszen mindenkinek anyanyelve. S minthogy, úgy tűnik, az /énekelve előadott/ vers minden társadalmi osztálynak és rétegnek igénye, potenciálisan mindenki lehet költő. A közösségi költészet mellett erősen fejlett individuális költészetet tételezhetünk fel a történetiről. A 10. század és a 15. századtól kezdődően lejegyzett gyűjtemények alapján. Az individuális költészet is csak orálisan terjedhetett, alkalmas írás nem lé- ven.

Ennek megfelelően nem alakulhatott ki arisztokratikus-artistikus költészet, nem jöhettek létre szigorúan kötött formák, még kevésbé kötött formák változatossága. Témaválasztás, témakifejtés is nehezen válhatott /és alig vált is/ tradíciók által irányítottá, tradícióktól megkötötté. Tételek verstan, végül, vagy akár kísérlet ennek megteremtésére, nem jöhetett létre írás nélkül. /Dogmatikus verstan orális költészetben is elképzelhető ugyan, de ehhez zárt társadalmi rétegen alapuló verskészítő ipar szükséges. Ilyen pedig nem alakult ki Koreában. Későbbi századokban is csak a koreai költészet egy része köthető a kurtizánokhoz.

3. A ridu írásról

A kínai írást a koreaiak nem vehették át koreai szövegek lejegyzésére.

minthogy a két nyelv gyökeresen különbözik egymástól, s a kínai írás a kínai nyelv sajátosságain alapul, azt tükrözi. Mégis történet kísérlet arra, hogy jobb híján kínai írásjegyekkel jegyezzenek le koreai szövegeket. Ezt a végtelenül nehézkes és mérhetetlenül ad hoc írásmódot, melyet sem fiktív rendszer, sem pedig értelmetlen tradíció nem irányított /ritka és alkalmi használatban nem alakulhattak ki hagyományok/, ridu írásnak /egy másik mai kiejtés szerint még idu írásnak/ vagy hjangcsšai írásnak nevezik. A 6-7. század és a 10-11. század között volt használatban.

Ebben az írásmódban mindent kínai írásjegyekkel írnak. Egy-egy írásjegy jelölhet "telt szót" /fogalomszót/. Ilyenkor jelentése szerint kell értelmezni az írásjegyet. Az azonban kérdéses, milyen hangértékkel ejtsük ki: koreai szóként-e, vagy pedig a kínai szó koreaias olvasataként. Koreai fogalomszavakat ezen kívül lejegyeznek úgy is, hogy kínai írásjegyek közelítő /olykor nem is túl közeli/ hangértékeit kell egymás után olvasni, s így alakul ki a szó hangképe. A koreaiiban a szavakhoz, szótövekhez rendszerint /olykor eléggé bonyolult szerkezetű/ képzők, ragok járulnak. /A kinaiban viszont nincsenek effélék./ Képzők, ragok esetében a kínai írásjegyek többnyire a koreaias kínai ejtését kell figyelembe venni, azaz a hangalak számít, az írásjegy jelentésétől függetlenül. Az is előfordul azonban, hogy valamely rag lejegyzésére hozzá - funkcióját tekintve - valamennyire közeli kínai "üres szót" használnak fel. Ami így előáll, mint ridu írásos koreai szöveg /amely bőven tartalmaz kínai jövevényszavakat is/, az nem más, mint kínai írásjegyek megszakítatlan sorozata. Hogy melyik írásjegy milyen szerepet tölt be, azaz hogy melyiket hogyan kell olvasni, semmi sem jelöli, az olvasónak magának kell megfejtenie.

Kevés szöveg íródott le így, a lejegyzési megoldások nagy része esetleges jellegű, hagyományok által alig segített. Érthető, hogy a ridu írás nem igen terjedt el. A 10-11. század tájától pedig hihetően már egyáltalán nem használták. Ezután 1444-ig /a betűírás létrehozásáig/ nem lehetett leírni koreai szövegeket. A ridu írásos szövegek megfejtésének nehézségeit és az eredményül adódó bizonytalanságokat feleslegesen részletezni, hiszen magától értetődőek.

4. A hjanggáról

Hjanggának azokat a 4, /esetleg 4 + 4 és/ 4 + 4 + 2 soros, hangsúlyos- ütemes /olykor "szabadvers szabadságu"/ verseket nevezzük, melyek a Három Állam idején Szilla államban /i. e. 57-i. sz. 646/ alakultak ki és a Szilla-korban /647-927/ virágzott. A hjangga 'hazai dal' - t jelent /különbö- zen a kínai jövevényszó/, nyilvánvalóan megkülönböztetésül a kínai versektől. Másik, koreai megnevezése: szenenmore /rekonstruált szó, mint ejtésvariánsai is: szine-, szune-, szeno- + -nore 'dal' koreaiul, vagy -ca 'dal' kinaiasan/; 'keleti dal' - t jelent talán, vagy értelemszerűen esetleg szintén 'hazai dal' - t.

Az utókorra az itt fordításban közölt 14 korai hjangga maradt fenn, ridu írással lejegyezve. Ezen kívül ismeretes még Kjunjo szerzetes /tesza/ /917-973/ 11 darab 10 soros buddhista hjanggája, szintén ridu írással. Ennek a 25 jól-rosszul rekonstruált versnek az alapján alkothatunk magunk- nak képet a korai koreai költészetéről. A Kim Buszik szerzte Szamguk szagi /1146/ c. történeti munka szerint Csinszong királynő /887-897/ megbizta Ű Hong-ot és Tegu-t, hogy állítsanak össze versantológiát koreai nyelven. A gyűjtemény a Szamdemok, /"A Három Kor katalógusa", 888/ cí- met viseli. Többet nem is tudunk erről. Csak érdekességül említem: van, aki szenen több mint ezer verset tartalmazott. Az is szokott feltevés, hogy

Illjon a Szamdemokból vette át a ránkmaradt 14 hjanggát.

A 17 dal az Illjon /1206-1289/ szerezte történeti mű, a Szamguk jusza /1279/ különböző fejezeteiben maradt fenn. A mű kínai nyelven íródott. A ridu írásos, koreai nyelvű hjanggák előtt /egy kivételével/ kínai nyelvű bevezető áll, amely a vers szerzőjéről és keletkezéstörténetéről számol be, hogy megkönnyítse a vers megértését. E bevezetők hitelességének vagy koholt voltának arányát nem kísérlem meg vizsgálat tárgyává tenni. Csak annyit tudunk róluk, hogy ezek a többnyire kellemes-kedves történetek nemcsak megkönnyítik az olvasó dolgát, de hihetően olykor félre is vezetnek - nem kell őket szentségnek tisztelni.

Szerencse számunkra, hogy e versek teljesen függetlenek egymástól, háromszáz év terjedelmében nyulnak szét, s ahány vers, majdnem annyi szerző. Témáik is változatosak: szerelem, a természet szépsége és félelmetessége, nemes barát dicsérete, szó a hűtlen baráthoz, vak fiu könyörgése új szemérről, elvesztett nővér siratása, bordal féle, munkadal?/, tanácsok az uralkodó számára, stb. Természetes emberi érzelmek és általában buddhista szemlélet fűti a fennmaradt verseket, de van példa konfúciánus tanításra is /"A kormányzásról"/. Ez utóbbi példázta legjobban: itt, ha nem hevit a költészet, inkább nem-vers, mint rossz vers születik.

Három négysoros hjanggánk van, három nyolcsoros, a többi tizsoros. A nyolcsorosak valójában kérdések: "A hűtlen baráthoz" utolsó két sora a Szamguk jusza szerint elvesztett; a "Csukcsi lovaghoz" az egyik jeles kutató, Hong Gimun rekonstrukciója szerint tizsoros; a Cshojong "Dal"-áról /befejezetlen jellege miatt,/ úgy érzem, hogy elmaradt az utolsó két sor.

A nyolc- és tizsorosak általában helyleírással, természeti képpel vagy természeti hasonlattal kezdődnek. Innen forrósodik fokozatosan a dal a 7-8. sorig. A tizsorosokban szerkezetileg-hangulatilag erős határ, "nagy szünet" van a 8. sor végén. A 9. sor indulatszóval kezdődik, s innen a vers ereje, dallama két sor alatt bukik le, hül el, távolodik el tőlünk, az olvasótól.

A "Gyertek..." kivételével minden vers azt a benyomást kelti, hogy teljesen kifejtett, magasrendű individuális költészettel van dolgunk. Ezeknek az ismert hjanggáknak az alapján sejthetjük, hogy nem történetirői szépités vagy nagyolás: Koreában már régóta elterjedt és sokak által nagy kedvvel művelt a verselés, a költészet. Teljesen indokolatlan fejlődést feltételezni, belelátni ebbe a véletlenszerűnek tűnően fennmaradt 14 hjanggába. A "Mattung dalá"-t mint primitívet emelik ki mindenekelőtt, mondván: ez a legrégebbre datált, azon kívül pedig rövid négysoros. Szokás mondogatni még: a négysorosok a legkezdetelegesebbek, a nyolcsorosok "átmenetiek", a tizsorosok pedig a kifejtett forma, a csúcs. A fejlődés fogalmának naiv elképzelésével állunk csak szemben: ami korábbi, az a primitívebb /persze lehetne először az "aranykor" is, s aztán a többi/, ami rövidebb, az a kezdetlegesebb.

5. A rekonstrukciókról

A Szamguk juszát Tokióban publikálták először 1904-ben. 1916-ban megtalálták mind az öt kötetét. A benne lévő 14 darab ridu írásos hjanggával az ismerkedés legkezdetén nem törődtek - értelmetlenségnek tűnt a kínai szövegben. 1918-ban Kanazava Szóaburó egy, 1923-ban Ajugai Fuszanosin három hjanggát próbált megfejteni. Az első komoly, máig is figyelembe veendő, az összes 25 hjanggára kiterjedő rekonstrukció szintén japántól, Ogura Sinpeitől való 1929-ből: Hjangga ojobi idu no kenkjú /"A hjang-

gak és a ridu írás kutatása"/. Ennek kritikai felülvizsgálatával és sok további kutatással állt elő hatalmas munkájában, új rekonstrukciókat javasolva /a mai Dél-Koreában élő/ Rjang /Jang/ Dzsudong 1942-ben: Koga jongu /"A régi dalok kutatása"/. Mindkettőjük rekonstrukcióit elemezve és számos új javaslatot adva jelent meg a legkiválóbb, Észak-Koreában élő, koreai nyelv-történész, Hong Gimun könyve 1956-ban: Hjangga heszok /"A hjanggák elemzése"/. Rekonstrukciói a költészet felől közelítve is a legkihívőbbek. A Dél-Koreában, Amerikában és Európában tanult, Münchenben doktorált és Amerikában tanító koreai Peter H. Lee Rjang Dzsudong tanítványa, irodalomtörténész, 1959-ben irt Studies in the Saenaennorae: Old Korean Poetry c. könyvében foglalkozik a hjanggákkal; itt közölte továbbá a rekonstruált szöveg latin betűs átírását filológus kommentárral, angol nyers-és versfordításban. Rekonstruált szövege kisebb módosításokon kívül alig különbözik Rjang Dzsudongétól; nyersfordításai helyenként meglehetősen szabadok az általa közölt koreai szöveghez képest, a versfordításokról nem is beszélve. P. H. Lee nem vehette figyelembe munkája folyamán Hong Gimun nagyon sok ponton eltérő rekonstrukcióit, de bibliográfiájába felvette, s utólag betoldva hivatkozik rá egy-két helyen.

A három rekonstrukció /Ogura Sinpei; Rjang Dzsudong és Peter H. Lee; Hong Gimun/ között igen nagy eltérések tapasztalhatók. Néhány példa ezekre: /1/ Különbőség a vers hosszúságában: A "Csukcsi lovaghoz" Hong Gimun szerint tizsoros, a többiek szerint nyolcsoros; /2/ Néha elfordul, hogy két sor között máshová rekonstruálják a sorhatárt; /3/ Egy mondat egy, esetleg két-három kulcsszavának különböző értelmezése szerint a mondat jelentése és hangalakja, dallama erősen különbözik; /4/ Ugyanazt a szót az egyik kutató koreaias kínai /sino-koreai/, a másik pedig eredeti koreai szó ejtéséket rekonstruálja. Ez a dallamban, ritmusban, hangulatban eredményezhet különbséget; /5/ Az igeragok rekonstrukciói gyakran különböznek, s így elfordul, hogy különbözik a mondatokra tagolás, illetőleg a mondatok közötti kapcsolatok milyensége /pl. lazább, függetlenebb, vagy folyamatosabb, magyarázóbb stb. kapcsolatok/. Igeidőkülönbségek is előfordulnak; például a "Gyertek..." c. versben az ismétlődő szót Ogura jelenidejűnek, Rjang Dzsudong múltidejűnek, Hong Gimun jövőidejűnek /felszólító módnak, de ez esetleg értelmezhető adhortatívusnak is/ veszi.

6. A fordításról

Az itt közölt fordításokat illetően magam nem álltam elő új rekonstrukciókkal, nem számítva néhány apró módosítást. Szabadon válogattam a három rekonstrukció között, de nyelvészeti és költészeti szempontu döntéseim nagyobb részt Hong Gimunt követik, Rjang Dzsudongéval pedig gyakran utközik. Végeredményképpen ez azt jelenti, hogy fordításaim többsége egyik tudós fordításával sem teljesen azonos.

Nem filológus fordításnak szántam őket, hanem versfordításnak. Mégis általában követhettem a szószertit és a szószertit, s csak igen ritkán tértem el ettől úgy, hogy elhagytam egy-egy segédszót, vagy a koreai és magyar lexika közötti különbségek miatt /amelyek gyakran kulturális különbségekre vezethetők vissza/ körülíró kifejezést használtam az érthetőség kedvéért. A buddhista isten neveket egy kivételével magyarul fordítottam; az eredetiben az ilyen vagy szanszkrit szó kínaias ejtés-változatának koreaias ejtés-változata, vagy a szanszkrit szó laza kínai fordításának koreaias ejtése.

A formai hűséget a következőképpen értelmeztem. A nem szótagszám-láló és nem ütemszámláló hangsúlyos-ütemes ritmelen verselés teljesen

formahűen adható vissza a magyarban úgy, hogy a versélmény sem marad el. A nem szótagszámláló hangszülys-ütemes verselés a magyar verselés legmélyebben fekvő rétege, amely rendszeresen a mai magyar nyelvhasználók versérzésében is feltehető, s így könnyen előszabadítható. /A nem szótagszámláló Ó-magyar Mária siralom mindenki számára versélményt nyújtó vers lehet, bár nem hinném, hogy a rimek tennék verssé./ Igaz, az ütemek száma soronként kevésbé és ritkábban változik a magyarban /bár ez is gyakran értelmezés kérdése/, mint a hjanggákban, de ez az időnként meglehetősen nagy váltakozás nem foszt meg bennünket a versélménytől, mert a váltakozó lüktetést megszoktuk a szabadversekben. Sokszor olyan megoldás mellett maradtam a fordítás során, hogy a magyar vers különbözőképpen tagolható ritmikailag; ez hűségnek tűnik az eredeti hjanggákhoz.

Szótagszámot természetesen nem követtem a fordítás közben, sem sokakat. sem ütemeket tekintve. A szótagszámok megtartása "álhűség", teljes hűtlenség lett volna. A koreai költészetre általában, a hjanggákra különösen /de rájuk a többi koreai versformához képest talán még fokozottabban/ érvényes, hogy a fonológia, s így a szótagszám is a szemantika és szintaxis szabályainak van alárendelve. Arra viszont igyekeztem tekintettel lenni, bár nem mindig érvényesült a gyakorlatban, hogy az eredeti hosszabb soroknak a fordításban hosszabb, a rövidebbeknek rövidebbek feleljenek meg, hiszen ez már a vers hangulatának, azaz mondanivalójának, tartalmának egyik kifejezési formája, vagy ha úgy tetszik, a sorhosszuság különbözősége /más tényezőkkel együtt/ különböző hangulatokat vált/hat/ ki az olvasóban, hallgatóban.

A tizsoros versek kilencedik sora rövid, értelem nélküli indulatszóval kezdődik. Ezt Rjang Dzsudong és Peter H. Lee au-, Ogura Sinpei és Hong Gimun aja- alakban rekonstruálja. A magyar fordításban ezt a legsemlegesebb, pontosabban legrugalmasabb Ó-val helyettesítettem: erre az Ó-ra mindenféle indulat-hangulat ráénekelhető. /A koreai költészetre általában jellemző az értelem nélküli indulatszavak, hangutánzó szavak, hangulatfestő szavak gyakori megjelenése, akár egész verssor is állhat ilyenekből./ A hjanggák építkezése szerint az Ó előtt hosszabb szünet "hallható".

Néha sikerült megvalósítanom, hogy egy-egy vers, vagy legalább egy rész /meghatározott és elfogadott rekonstrukció szerint/ szinte teljes tükörfordítás, tartalmi és formai szempontból egyaránt.

A címek eredetileg nem tartozékai a versnek. A Szamguk juszában vannak ugyan címszerű megnevezések, a megfejtők azonban többnyire ettől és egymástól is különböző címekkel jelölik meg a verseket. Én hol ezek között válogattam, hol egészen új címeket adtam, mindig tekintettel arra, hogy a címek segítsék a magyar olvasót a tartalmi megértésben. A tartalmi megértés valószínűleg így sem mindig valósul meg egyetlen olvasásra, ami a két műveltség különbözőségeiből, olykor a megfejtés nehézségéből is adódik.

A versek függetlenek /nem alkotnak csoportokat/, és hangulatilag erősen különböznek egymástól, így könnyebben befogadhatóak, ha nem egy szuszra olvassuk őket. Nekünk, akik már jó ideje ciklusokhoz, szerkesztett gyűjteményekhez szoktunk, jobb, ha szüneteket hagyunk e versek között. Az itteni sorrend teljesen szerkesztetlen, a versek keletkezésének feltételezett időrendjét követi. A sorszámok a Peter H. Lee adta sorszámokkal egyeznek, segítségükkel az eredeti versek könnyen azonosíthatók.

7. Magyarátzatok a hjanggákhoz

A sorszám a verset azonosítja.

/2/ Gandharva: a buddhista világgép illatevő s zenélő szellemeinek ind neve. - Japán katonák: valószínűleg Koreára támadó japán katonák vonulnak vissza a háborúból, s a tengerparthoz értek már, hogy visszahajózzanak Japánba. A költő efeletti örömeiben írja versét, s így a boldog Korea természetzi szépségeinek dicsőrete lenne ez a hjangga. A lovagok is ezért mennek fel gyönyörködni a szépségéről híres Gyémánt-hegyre: körülmézní szép hazájukban, és dicsérni azt. Egy másik, naivabbnak tűnő értelmezés: a japán katonák "turistaként" jöttek megcsodálni Korea szépségét. - Az utolsó sor egy megfejtése szerint így végződne a vers: "Barátaim, mit hoz majd ránk az üstökös?". Az üstökös /a vers középpontjában/ így is, úgy is baljós gondolatokat ébreszt, s a vers bizonytalansággal és halkuló rezgéssel hal el.

/3/ Buddhista vers. A Szamguk jusza szerint munkadalként is gyakran énekeltek.

/4/ Özvegyasszony buddhista verse. - Vonvaneszeng: "Indulok újjá-üzletni Buddha földjén."

/5/ Hong Gimun szerint ugyanez a szöveg tíz sorra tagolandó. Az itteni utolsó két sort húzza szét négy sorra. És bár szerinte is egyetlen mondatból áll ez a kérdéses rész, mégis beteszi "középre" a szokásos indulatszót. Hong Gimun e megfejtése szerkezetileg teljesen ellenkezik a többi tizsorossal.

/6/ Tartalmitlag a legkevésbé érthető vers. Szegény öregember ajánl fel virágot egy nála jóval magasabb rangú asszonynak. Illjon története szerint egy hivatalnok utazik állomáshelyére, s utközben megpihennek. Az asszonynak megtetszik egy nehezen elérhető virág, mely egy meredek, nehezen elérhető sziklán nő. Kéri, szakítsák le neki a virágot, de senki sem vállalkozik a veszélyes utra. Végül egy helybeli öreg vállalja, hogy leszakítja a virágot, s közben mondja a vers sorait. A tehén /biztosan, hangsúlyozottan nőstény/ - mint igen komoly érték - talán úgy értelmezendő, hogy a szegény öreg a veszélyes kalandot fizeteti így ki a hivatalnok feleségével.

/7/ Buddhista ének. A Könyörület: Maitréja bódhiszattva, a jövődő Buddhája.

/10/ Fenyő: az álhatatosság jelképe - a fagy, az időjárás és külvilág viszontagságainak ellenáll, a külvilág nem térítheti el saját törvényeitől. A vers szerkezetileg 3 + 5 + 2 soros. Teljesen valószínűtlen ez a tagolás a többi hjanggát ismerve, bár ezt a verset megfejtői így tagolják. Az írásképben én is meghagytam a 4 + 4 + 2 elrendezést, de ez valójában csak látzatmegoldás. Egy olyan szerkezet is elképzelhető, hogy az itteni első öt sor ténylegesen az első négy sor, az itteni 6-8. sor pedig a tényleges második négy sor.

/11/ Konfuciánus tanácsok a király számára.

/12/ Ezerszemű Könyörület: kinatul: Csien-sou kuan-jin, Avalókitésvara bódhiszattva egyik alakja.

/13/ A harmadik sorban két írásjegy olvashatatlan, a vers azonban így, csonkán is értelmezhető. Buddhista tartalom. A költő mindennapi "polgári", azaz bűnös életet élt, később visszavonulva, magányosan töltötte napjait, más emberektől távol, s így jutott el a megismeréshez. A fegyver lehet szándékos kétértelműség is: fegyver konkrét és eszmei értelemben aszerint, hogy a cimben jelzett banditákat figyelembe vesszük-e vagy sem. Ezek szerepe nem teljesen világos, lehet, hogy csak Illjonnak e vershez kapcsolt történetében jelennek meg. Eszerint a magányos költőre banditák támadnak, de verse hallatára meghátrálnak. A vers megértéséhez, ahogy látom, nincs feltétlenül szükség banditákra.

/14/ Két értelmezést tesz lehetővé e több változatban élő, népszerű vers. Az egyik szerint a részeg költő éjjeli mulatozásából tér haza, s feleségét más férfival találja az ágyban, /s e vers segítségével üzi el a vetélytársat/. A másik szerint a hazatérő költő részegségében négynek látja lábait - majd eltűnik e látomás.

Mártonfi Ferenc

